

ŞİHABUDDİN SÜHREVERDİ'NİN NÜBÜVVET ANLAYIŞI

Eyüp BEKİRYAZICI (*)

ÖZ

İslam düşüncesinin önemli esaslarından biri olan nübüvvete ilişkin tarihsel süreçte birçok düşünür değişik görüşleri sebebiyle tartışmalara konu edilmiştir. Bunlardan biri de Sühreverdi'dir. O, "batınî nübüvvet" iddiasında bulunduğu ileri sürülerek eleştirilmiş ve bu düşüncesi onun idam sebepleri arasında yer almıştır. Oysa filozofun mevcut eserleri incelendiğinde onunla ilgili bu tür ithamları haklı çıkaracak bir ifadesinin bulunmadığı görülecektir. Aksine İslam düşüncesinde genel kabul gören nübüvvet anlayışını benimsediğine dair açıklamalara yer verdiğine şahit olunacaktır. Düşünürün felsefi düşüncelerini dayandırdığı keşfi yöntem onun bu tür tartışmalara çekilmesinde önemli bir etken olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Nübüvvet, İşrak, Filozof, Siyaset, İlham, Mucize, Vahiy

ABSTRACT

Sihabuddin Suhrawardi's Understanding of Prophecy

Many thinkers have been subject to discussions because of their different ideas in the historical process of prophecy, which is one of the essentials of Islamic thought. One of these is Suhrawardi. He has been criticized upon allegations of "esoteric prophecy" and this has been among the reasons for his execution. However, it can be seen that no expressions proving these allegations can be found when the works of the philosopher are examined. On the contrary, it can be witnessed that he has included statements about his internalization of the understanding of prophecy that is widely accepted in Islamic thought. The explorative method, which the philosopher had based his ideas on, has been an important factor in his inclusion to these discussions.

Keywords: Prophecy, Ishraq, Philosopher, Politics, Inspiration, Miracle, Revelation

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Giriş

İslam inanç esaslarının belirlendiği üç ana gruptan ikincisi olan nübüvvet, genelde peygamberlik ve hususiyetleri özelde ise Hz. Muhammed'e ve risaletine dair konuları içermektedir. Sözlükte haber verme yahut konum ve değeri yüksek olma anlamlarına gelen "neb'/neve" kökünden mastar olarak kullanılan nübüvvet kelimesi, Allah ile akıl sahibi kulları arasında dünya ve ahiret hayatlarıyla ilgili ihtiyaçların giderilmesi için yapılan elçilik görevi diye tarif edilmiştir. Nübüvvet kelimesi yerine Farsça "peygamberlik" veya Arapça "risalet" kavramları da kullanılmaktadır. Ancak literatürde daha ziyade nübüvvet tercih edilmiştir.¹

Semavi dinlerin² inanç esaslarından biri olan nübüvvete ilişkin düşünce tarihinde farklı yaklaşımlar ve tartışmalar mevcuttur. Bu değişik bakış açıları daha ziyade nübüvvetin beşeri boyutunun, vahyin ilahiliği ile kesiştiği alanlara, peygamberlerin yetki ve konumuna, mucizeler ile peygamberlerin ilişkileri üzerine yoğunlaşmıştır. İslam düşünce tarihinde de nübüvvete ilişkin benzer tartışmalar vuku bulmuştur. Bu genel tartışmaların yanı sıra İslam akaidince kabul gören nübüvvet anlayışını savunma refleksiyle ikincil münakaşa ve müzakere alanları da oluşmuştur. Bu bağlamda İslam filozoflarının nübüvvete dair, birbirinden oldukça farklı düşünceleri, çoğu zaman ifrat ve tefrit noktaları aşılarak ayrıca nübüvvete ilişkin menfi tutum genelleştirilip ortak kanaatmişçesine yansıtılarak, konuyla ilgili ve meraklı kitleler yanlış bilgilendirilmiştir. Bu tartışmalar eşliğinde oluşan bir tavır, geleneksel algıyla bütünleşmiştir. Oluşan bu önyargılı -bir kısım- bilgileri tashih etme adına yapılacak incelemeler hem İslam filozoflarının nübüvvete ilişkin düşüncelerini irdeleme hem de probleme ilişkin toptancı bir anlayışın zaafalarını telafi etme adına faydalı olabilir.

İslam filozoflarının nübüvveti inkar ettikleri, nübüvvet meselesini önemsemedikleri, mucizeyi kabul etmedikleri, peygamberlerin dışında kimselerin de vahiy alabileceğini benimsedikleri ya da bizzat batını nübüvvet iddiasında bulunarak, İslam akaidine aykırı bir yol izledikleri şeklindeki görüşlerin, düşünce dünyasında taraftar bulmasının sebepleri etraflıca araştırıldığında durumun zannedilenin ötesinde makul ve izah edilebilir olduğu görülecektir. Bu bağlamda neredeyse genel bir kabul olarak benimsenen, İslam düşünürlerinin etkilendiği Antik Yunan, Fars ve Hint kaynakları esas alınarak bu zümrelere

1 Yavuz, Yunus Şevki, "Nübüvvet" md., *DİA*, XXXIII/279.

2 Hristiyanlık'ta "nübüvvet inancının "teslis" inancı bağlamında tamamen değişikliğe uğradığını belirtmeliyiz. Bu dinin peygamber algısı için bkz. Küküç, Abdurrahman vd., *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2010, s. 362-366; Yahudilikte "Nübüvvet" için bkz. Aynı eser, s. 301-302.

ait nübüvvetle ilgili uç düşüncelerin Batınilerin yanı sıra bütün İslam filozoflarınınca da devam ettirilmiş olabileceğine dair anlayış sarahatle ortaya çıkarılması gereken bir husustur.³ Ancak her ne sebeple olursa olsun, İbn Ravendi, Zekeriyya er-Razi, Farabi, İbn Sina, İbn Bacce ile İbn Rüşd vb. gibi İslam filozoflarının nübüvvetle ilişkin görüşlerinin birbirinden farklı olduğunu ve bu fark iyice bilinmeden onların nübüvvet konusundaki yaklaşımları hakkında genel kanaatler belirtmenin bilimsel ve hakkaniyetli bir tavır olmadığını vurgulamalıyız.⁴ Son zamanlarda gerek materyalist, gerek natüralist gerek Meşşai ve gerekse İsraki İslam filozoflarının konuya ilişkin düşünceleri üzerine giderek artan çalışmalar yapılmakta ve tartışmaya ilişkin taraflara ulaşabilecekleri doğru argümanlar sağlanmaktadır.⁵ Ancak yine de İslam filozoflarının tarihsel süreçte nübüvvetle dair menfi bir tutum içerisinde olduklarına dair ön yargının kırılabilmesi için bu çalışmaların devamına ihtiyaç olduğu da aşikardır. Bu noktadan hareketle İsrak düşünürü Sühreverdî'nin konuya ilişkin düşüncelerini irdelemek istedik. Çalışmanın temel hedefi nübüvvet konusunda oldukça tartışmalı bir isim olan Sühreverdî'ye, konu hakkında yöneltilen menfi ithamları belirleme ve bu çerçevede risalele ilişkin düşüncelerini değerlendirmektir.

İslam Düşüncesinde Nübüvvet

İslam filozoflarının sadece varlık, bilgi, değer, estetik ve siyaset gibi konulara yoğunlaşmadığı sanılanın ötesinde İslam'ın gerek itikat gerekse muamelat

- 3 Bu tür değerlendirmeler için bkz. Şehristani, *Milel ve Nihal*, çev. Mustafa Öz, Litera Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 172, 286, 454; İzmirli, İsmail Hakkı, *İslam Felsefesi Tarihi*, Ötügen, İstanbul, 2008, s. 365-382; Câbirî, Muhammed Abid, *Arap-İslam Aklının Oluşumu*, çev. İbrahim Akbaba, Kitabevi, İstanbul 2000, s. 236 vd.
- 4 Şehristani'nin nübüvvet tartışmalarının, İslam dünyasında fitne hareketleri bağlamında ortaya çıkan fırkaları belirlemede başvurulmuş konular arasında olduğuna ve imamet konusyla birlikte nübüvvet anlayışının nasıl bir istismara dönüştürüldüğüne dair yaklaşımları için bkz. Şehristani, *Milel ve Nihal*, s. 28 vd.
- 5 Konuyla ilgili çalışmalar için bkz. Karaman Hüseyin, "Ebû Bekr er-Razi'nin Mülhidliği Bir Gerçeklik mi, Yoksa Tarihsel Bir Yanılgı mı?" *Ekev Akademi Dergisi*, yıl 6, sy.11, s. 107-123; Karaman Hüseyin, *Ebû Bekr er-Râzî'nin Ahlak Felsefesi*, İz Yay., İstanbul, 2004, s. 64; Çetinkaya, Bayram Ali, *İhvan-ı Safâ'nın Dini ve İdeolojik Söylemi*, Elis, Ankara 2003, 304-312; Kutluer, İlhan, *Yitirilmiş Hikmeti Ararken*, İz Yay. İstanbul, 2011, s. 412-416; Kutluer, İlhan *Akıl ve İtikad*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998; Bulut, Halil İbrahim, "İbn Rüşd'ün Mucize Anlayışı", *İbn Rüşd* (içinde), Sivas 2009, II/365-369; Korkut, Şenol, "Meşşai Felsefenin Kurucu Filozofu: Farabi" *İslam Felsefesi Tarihi I* (içinde), Grafiker, Ankara 2012, s. 153-156; Erdoğan, İsmail "İslam Filozoflarına Göre Nübüvvet ve Mucize", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1996, sayı: 1, s. 434-442; Alper, Hülya, "İbn Sînâ ve Bâkullânî Örneğinde İslâm Filozofları ile Kelâmcıların Nübüvvet Anlayışının Kur'ânî Perspektifle Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005/1, sayı: 28, s. 55-62.

alanına dair birçok esası incelenmiş oldukları gözden uzak tutulmamalıdır. Bu nedenle İslam felsefesinin alan ve kapsamına ilişkin değerlendirmelerde, nübüvvetin, mead ve tevhit gibi konularla birlikte İslam felsefesine özgünlüğünü kazandıran konulardan biri olarak ele alınması gayet doğal bir durumdur.⁶ O halde nübüvveti daha ziyade İslam kelam⁷ ve akaidine hasrederek, İslam filozoflarının konuya ilişkin yaklaşımlarının irdelenmemesi hem İslam felsefesi alanı için bir eksiklik hem de İslam filozoflarının gerçek anlamda düşüncelerinin bilinmesi adına bir yetersizlik olarak görülebilir. İşte bu ihmâl nedeniyle olsa gerek düşünce tarihimizde İslam filozofları nübüvvet görüşleri itibarıyla çok ağır eleştirilere maruz kalmış ve ilhad başta olmak üzere çeşitli sapmalarla itham edilmişlerdir.

Nübüvvet konusu başta İslam kelamcıları olmak üzere birçok İslam mütefekkirinin ilgi alanında olmuş ve konuyla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır.⁸ İslam dünyasının yabancı kültürlerle temasından sonra ortaya çıkan pek çok problemle birlikte bu konu hakkındaki tartışmalar da farklı boyutlara taşınmış, İslam filozofları da bu tartışmalar da yer almıştır. Ancak onların konuya yaklaşım biçimleri kelamcılardan farklılıklar arz ettiği gibi kendi aralarında da tam bir tutum birliği sergilememektedir. Yine onların bu konuya yaklaşımları genel anlamda “nübüvvetin gerekliliği”, bir “bilgi kaynağı olarak vahiy”, “metafizik alemde fizik aleme geçiş”, “mucizenin imkanı” vs. gibi problemler etrafında belirginleşmiş olsa da onların probleme ait tespitlerine ilişkin erken dönem değerlendirmeler, nübüvvet konusunda ağır eleştirilere uğramalarına ve konu hakkında sahipsiz bir düşünce taşımadıkları yönünde oluşacak kabule zemin hazırlamıştır.

İslam filozoflarının nübüvveti inkar eden bir kısım Antik Yunan ve Hint kökenli (Berahime)⁹ fikri kaynaklardan yararlanmaları bağlamında bu hususun aktörleri olan İbn Ravendi ve Ebû Bekr er-Râzî gibi düşünürlerce nübüvvetin inkar edildiğine dair görüşler genel anlamda bu düşünürlerin tümünü kapsayan yaygın bir kanaat şeklini almıştır. Maverdî, Semerkandî, Gazalî ve Fahreddin er-Razi gibi mütefekkirlerin, İslam filozoflarının nübüvveti yorumlayışlarını nasırlara uygun görmemeleri daha da garibi onları inkar pozisyonunda takdim etmeleri İslam düşünce tarihinde konuyu farklı boyutlara taşımıştır.

6 Alper, Ö. Mahir, “İslam Felsefesinin Mahiyeti ve ‘İslam Felsefesi’ Tabirinin Kullanımı”, *İslam Felsefesi Tarihi I*(çinde), Grafikler, Ankara 2012, s. 15.

7 İslam düşüncesinde nübüvvet problemine Kelam ehlinin yaklaşımı ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Akçay, Mustafa, “Bir Kelam Problemi Olarak Nübüvvetin İmkani” *SÜİFD.*, 3/2001, s. 217 vd.

8 Konuyla ilgili çalışmalar için bkz. Yavuz, “Nübüvvet”, *DİA*, XXXIII/285.

9 Bkz. Şehristani, *Milel ve Nihal*, s. 453-454.

İslam filozoflarının kitaplarında nübüvveti kabul ettikleri yönündeki ifadelerinin bir takkiye unsuru olarak nitelenmesi de bu düşünürlere karşı olumsuz bir yargının oluşmasını tetiklemiştir.¹⁰ Dolayısıyla her ne kadar İslam filozofları, nübüvvet konusunda aynı problem etrafında yoğunlaşan ortak bir çizgi takip etmemiş ve naslara bağlılıkta kelami usulü benimsememiş olsalar da, onların alana dair tartışmalarını bir inkar hareketi algısına dönüştürmek pek tutarlı gözükmemektedir. Bu sebeple İslam filozoflarının alana ilişkin görüşlerinin tek tek belirlenip bu yaygın ve önyargılı sayılabilecek eleştirilerin objektif bir şekilde değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu konuda tenkitlerin odağındaki isimlerden biri de şüphesiz İsrak felsefesinin önemli isimlerinden Sühreverdî'dir. O "batınî nübüvvet" ithamıyla idama mahkum edilmiş ve bu sebeple eser ve düşünceleri de uzun süre benzerlerine gösterilen ilgiden mahrum bırakılmıştır.

Sühreverdî'ye Göre Nübüvvet

Sühreverdî'nin nübüvvet anlayışı, bugün yaygın olan "*iman esaslarından*" biri olarak ifade edilen şekliyle İslâm düşüncesindeki nübüvvet anlayışlarıyla örtüşmektedir. Kendisinin öldürülmesine neden olan "*Batınî Nübüvvet İddiası*" da dahil İslâm inancına aykırı bir nübüvvet anlayışını en azından elimizdeki mevcut eserlerinden belirgin bir şekilde çıkarmamız olası değildir. Kendi durumunu ifade eden yaklaşımı ve bu konudaki ithamları bir tarafa bırakacak olursak "*nübüvvet, gerekliliği, toplum ve fert açısından önemi*" gibi konularda Sühreverdî'nin düşünceleri son derece açıktır. Ehl-i Sünnet'in kabulüne de uygun bir biçimde olmak üzere Sühreverdî nübüvvetle ilgili şöyle der: "*Peygamberlerin doğruluğuna inanmak ve iman etmek, basiret erbâbı üzerine vaciptir. Bu, seçkin zümre... Birçok gerçeklere işaret etmektedirler.*"¹¹ Bu ve benzeri ifadelerinden hareketle Sühreverdî'nin, iman esaslarından biri olan nübüvvet, nübüvvetin imkanı ile fert ve toplum için gerekliliğini açık bir dille ortaya koyduğunu belirtmeliyiz.

Aslında Sühreverdî sadece nübüvvet konusuyla ilgili değil bütün iman esasları bağlamında filozof arkadaşlarına yöneltilen eleştirilere bir anlam veremediğini bunları haksız bulduğunu açıkça beyan etmiştir. Bu konuda bir risale kaleme almış ve risaleyi yazma sebebi sadedinde -nübüvvet meselesindeki ona yöneltilen ithamlara cevap niteliği de taşıyan- düşüncelerini şu şekilde değerlendirebiliriz. Ona göre, bazı insanlar, ilimden bir nasibi olmadığı halde filozofların ve dolayısıyla kendisinin de "Yaratıcıyı, Peygamberleri, öldükten

10 Yavuz, Salih Sabri, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, İnsan Yayınları, İstanbul, s. 146 vd.

11 Sühreverdî, *Nür Heykelleri*, s. 34.

sonra dirilmeyi, Kıyamet ve ahireti, Tanrı'ya kavuşmayı, azab ve mükafatı kabul etmeyen materyalistlerden oldukları" şeklinde düşüncelere sahip olmuşlar ve bunları yayarak toplumu yönlendirmeye çalışmışlardır. O bu kötü niyetli ve cahil kimselerin, "bu nevi sözlerinden Allah'a sığınıyoruz, Allah'ın laneti onların ve onları sevenlerin üzerine olsun"¹² temennisiyle duruma tepkisini ve bu tür yakıştırmaların iftiradan öte bir değer taşımadığını dile getirmiştir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Sühreverdî, nübüvete ilişkin net bir tutum belirlemiştir. Onun konuya dair ikircikli, şüpheye açık, belirsiz bir tavır takındığını ya da müphem bir yaklaşım sergilediğini söylememiz olası değildir. Araştırmanın hemen başında bu derece açık saptamalara gitmek ilmi bir araştırma için bir zaaf olarak algılanmamalıdır. Bu şekilde bir tespiti bizi yönelttiği şey düşünürün siyasi bir cinayete kurban edildikten sonra onun öldürülmesini meşrulaştırma ve halk nazarında temize çıkma adına ortaya konulan argümanların tutarsızlığı ve eserlerinden delillendirilmeye müsait olmalarıyla ilgili yaptığımız incelemelerdir.¹³

Sühreverdî'ye göre risalet Allah'ın seçtiği kimselere verdiği bir vazife olup, onlar Rableri tarafından sorumlu tutuldukları görevleri icra etmeye memurdurlar.¹⁴ Ona göre peygamberler, Allah'tan aldıkları vahyi insanlara ulaştıran ve toplumu ıslah eden rehberlerdir. Onlar, gaybi bilgileri bilebilirler. Cebrail, peygamberlere vahy ve bilgi ulaştırır. Onlar Cebrail ile desteklenmiş kimselerdir. Peygamberler, filozofların "*akl-ı faal*" diye isimlendirdikleri bilgi kaynağı ile kolayca iletişime geçen insanlardır.¹⁵ Peygamberler, ruhlarını maddeden soyutlayabildikleri, riyâzette uğraşıp güzel ahlakla bezendikleri ve çok gayret ettikleri için yüce bilgilere ulaşmaları mümkün olmuştur.¹⁶ Böylece o, Kur'an'ın haber verdiği şekilde peygamberlerin görevlendirildiklerini, vahyi açıklamakla sorumlu olduklarını ve topluma rehberlik etmeye yönelik fonksiyonlarının bulunduğunu vurgulayarak onların önemli görevlerine dikkat çeker.¹⁷ Nübüvete dair bu ve benzeri ifadelerinde düşünürün, kendisinin de döneminde farklı bir usulle de olsa bu vazifeyi devam ettirdiğine dair bir ifade ya da imaya rastlamadığımızı belirtmek isteriz. O buradaki ifadelerinde nübüvvetin insan-

12 Sühreverdî, "*Filozofların İnançları*", s. 203-204.

13 Düşünürün idamındaki siyasi sebepler için bkz. Bekiryazıcı, Eyüp, "Filozof Sühreverdî'nin İdamı Üzerine Bir Araştırma", *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi*, sayı 6, Oş-Kırgızistan 2004, ss. 75-84.

14 Sühreverdî, "*Filozofların İnançları*", s. 204.

15 Sühreverdî, *Elvâhu'l-İmadiyye*, s. 64-66.

16 Sühreverdî, *Lemhât*, s. 174.

17 Sühreverdî, *Nûr Heykelleri*, s. 33-34; amlf, *Lemhât*, s. 173-174; amlf, *Pertevnâme*, s. 76-79.

lık için lüzumunu belirgin bir şekilde ifade etmiş, bu vazifeyi Allah'ın seçtiği kimselere verdiğiine işaret etmiştir.

Yukarıdaki düşünceler ışığında ifade etmeliyiz ki, Sühreverdî'ye göre, Peygamberlik müessesesi aslında insan toplumunun zorunlu ihtiyaçları açısından gereklidir. Çünkü insanlar alışverişlerinde, nikahlarında, ailevi yaşamlarında, cezayı ve mükafatı gerektiren işlerinde Allah'ın düzenine göre hareket etmelidirler. Eğer Allah inayeti gereği her asırda içlerinden birini seçerek elçi göndermemiş olsaydı, insanların toplum hayatının gerekleriyle başa çıkmaları mümkün olmazdı. İşte bu elçi Allah'tan gelmiş olduğunu ayetlerle delillendiren kişidir. Bu elçi gönderildiği topluma Allah'ın hayatı düzenleyen istek ve emirlerini bildirir. Eğer Allah insanlara bir elçi göndererek lütufta bulunmamış olsaydı, insanların sadece bedeni ihtiyaçları için yaşayan hayvanlardan bir farkı kalmazdı.¹⁸ Dolayısıyla insanlık için peygamberlik gerekli bir müessesedir.¹⁹ Görüldüğü gibi Sühreverdî'nin nübüvvet müessesesinin gerekliliğine dair düşünceleri İslam akaidince belirlenen genel anlayışı yansıtmaktadır. Dolayısıyla Sühreverdî'nin genel anlamda nübüvvet müessesesine yönelik düşünceleri, İslam düşüncesince meşru kabul edilen yaklaşımlardan bir farklılık arz etmemektedir. Bu durumda geriye izah edilmesi gereken birkaç husus kalıyor. Bunlar düşünürün özelde Hz. Muhammed'in nübüvveti konusunda ya da onun son peygamber olması veya ondan sonra kendi adına böyle bir iddia taşıdığını (batınî nübüvvet) vehmetmiş olup olmadığını. Zaten genel anlamda düşünüre yöneltilen ithamlar da bu hususla ilgilidir. Hatta bu nübüvvetini ilan ettiğinden dolayı idam edildiği çeşitli eserlerce de kaydedilmiştir. Burada dikkat çekmemiz gereken bir husus da özellikle çağımızda Henry Corbin tarafından seslendirilen ve tarih boyunca Sühreverdî'ye muhalefette hep ileri sürülmüş olan Eski Pers hikmetini diriltme adına düşünürün bir misyon adamı olduğu iddiasıdır.²⁰ Problemi böyle bir anlayış üzerine bina eden muhaliflerin Sühreverdî'nin daha çok Şii inanç esaslarına uygun düşen farklı bir nübüvvet anlayışını benimsemiş olabileceği fikrini işlemeye devam etmiş olmaları da ayrıca değerlendirilmelidir. Bütün bu sorunlar bağlamında Sühreverdî'nin nübüvvetine dair düşünceleriyle ilgili ulaştığımız bilgiler ve kanaatimizi şu şekilde ifade edebiliriz:

Hz. Muhammed, Sühreverdî'nin düşüncelerinin Kur'an'dan sonra esas kaynaklarından ikincisidir. İbn Sina benzeri bir yöntemle, felsefi düşüncelerini Kur'an ayetleriyle temellendirme yolunu seçen düşünür²¹ bu anlayışını

18 Bkz. Kur'an-ı Kerim, 29.Furkan, 44.

19 Sühreverdî, *Kelime'tü-Tasavvuf*, s. 108.

20 Corbin Henry, *İslam Felsefesi Tarihi 2*, Çev., Ahmet Arslan İletişim, İstanbul 2000, s. 75.

21 Bkz. Sühreverdî, *Elvah-ı İmadiyye*, s. 12-68.

pek çok konuda Peygamberin hadislerine de yer vererek²² devam ettirmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in nübüvvetine ilişkin olumsuz bir tavrın en azından eserlerinden ispatı mümkün değildir. Hatta Sühreverdi eserlerinde Hz. Peygambere olan sevgi ve bağlılığını her vesileyle yansıtır. Bu açıdan onun özellikle Hz. Muhammed'in nübüvveti ile ilgili şüphe uyandıracak ve kendinin nübüvmete meyilli olduğunu hissettirecek bir yaklaşımı olduğunu söyleyebilmemiz pek mümkün gözükmemektedir. Sühreverdi, “*Seçip peygamber gönderdiklerinin hepsine, özellikle de insanlığın efendisi, şefaati eden ve mahşerde şefaati geçerli olan Muhammet Mustafâ'ya rahmet et.*”²³ gibi ifadelerle eserlerinde Hz. Peygamberden övgü ile bahsederken, düşüncelerini de birçok hadisle temellendirmekte, böylece Hz. Peygamberle arasındaki ilgiyi de ortaya koymaktadır. Örneğin, *Safir-i Simurg* da nurun bir sekine halinde insana bilgiyi getirmesini şu hadisle delillendirmektedir. “*Mü'minin ferasetinden korkun, çünkü o Allah'ın nuruyla bakar*”²⁴ yine aynı konuyla ilgili olarak peygamberin şu sözünü nakletmiştir: “*Dikkat edin, sekine Ömer'in diliyle konuşur*”²⁵ Bu örneklerin benzerlerini pek çok konu için hemen hemen bütün eserlerinde bulmak mümkündür.

Dolayısıyla daha önce de ifade ettiğimiz gibi. Hz. Peygamber, Sühreverdi'nin nur anlayışını şekillendiren temel referanslarından biridir. Dolayısıyla onu idama götüren süreçte işlendiği gibi bu konuda ne aykırı görüşlerine ne de onda olduğu söylenen batınî nübüvvet iddiasını haklı çıkaracak bir düşünceye yer verdiğine şahit olmadık. Ancak seçmiş olduğu sezgisel anlayış dolayısıyla ilham vb. şekillerde elde ettiğini söylediği bilgiler onun yanlış anlaşılmasına sebep olmuş olabilir.

Sühreverdi'nin en önemli yorumcularından biri olan Şehrezûrî de, onun hakkında aleyhte yapılan yorumları iftira ve kıskançlığın bir eseri görek şöyle der: “*O'na bir takım büyük günahlar isnat ettiler ve kendi nübüvvetini iddia ettiğini söylediler ki o, bu nitelemelerden uzaktır.*”²⁶

Mahmut Kaya'nın, Sühreverdi'nin “*Hikmetü'l-İşrak*”ın girişinde risalete ilişkin paylaştığı bilgilerle ilgili değerlendirmesi şöyledir: “İşrakilikte nübüvvet, genellikle peygamberlerin keşf ve müşâhede yoluyla nûrun kaynağından bilgi alması olarak anlaşılır. Onlara göre müteellih hakîm feyz yoluyla Nûru'l-Envâr'dan marifet alır ve bunu çevresindekilere yansıtır. İlâhi kaynaktan bil-

22 Bkz., Sühreverdi, *Elvâhu'l-İmadiyye*, s. 19, 21; amlf., *Kelimetü'l-Tasavvuf*, s. 94.

23 Sühreverdi, *Hikmetü'l-İşrak*, II,10.

24 Tirmizi, *Sünen*, 11/288.

25 Sühreverdi, *Safir-i Simurg*, s. 35.

26 Şehrezûrî, *Tarihü'l-Hukema Nüzhetü'l-Ervah ve Ravzatü'l-Efrâh*, s. 379.

gi almak süreklidir. Bu kaynaktan en üst düzeyde bilgi alan insan, Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Buna kutup da denir. Kutup, bazen gizli de olabilir. Sühreverdî ve İbn Sînâ'nın bu konudaki ifadelerinden nübüvvetin kesintisiz olarak devam ettiği gibi bir anlam çıkarımları olmuştur. Nitekim İbn Teymiyye bu iki hakîmin peygamber olmaya heveslendiklerini ileri sürer. Ancak Ebu'l-Vefa et-Taftazani'ye göre bu itham isabetli değildir. Zira her iki filozof da, Hz. Peygamber'in son elçi olduğunu kabul etmiş, fakat konuya Allah'ın kudreti açısından bakınca teorik olarak belirtilen fikirlerin imkansız olmadığını anlatmak istemiştir.²⁷ Bu ifadeler aynen katılmamız mümkündür. Çünkü Sühreverdî'nin öldürülüşüne sebep olan tartışma da, ona sorulan soru "*Allah şu anda da bir peygamber göndermeye muktedir midir?*" idi. O da bu soruya "*el-bette*" diye cevap vermişti. Bu cevap Allah'ın kudretini ve bu imkanın varlığını ifade için verilen yeni olayın teorisinin mümkünliğini belirleyen bir cevaptı. Yoksa Sühreverdî'nin böyle bir vakıa gerçekleşecektir, tarzındaki inancını ifade etmemektedir. Zira o eserlerinde Hz. Muhammed'in nübüvvetini ve son elçi olduğunu açıkça ifade eden bir düşünürdür.²⁸ Ancak yine de yukarıdaki tartışmada kullandığı ifadeler, keşfi bilgiye verdiği değer, kendi zamanının seçilmiş bilgisi olduğunu vurguladığı "ezeli hikmet" anlayışı gibi konular çerçevesinde fikirleri anlaşılabilir en radikal sınırdan alınarak "batini nübüvvet" iddiasında bulunduğu yönünde ithamlara maruz kalmaktan kurtulamamıştır. Buna ilaveten bu konuların tek yönlü ve taraflı yorumu İslam düşünce geleneğinde Sühreverdî algısının menfi bir şekilde tasdiki sonucunu da doğurmuştur.

Görüldüğü gibi düşünürün özellikle "*Hikmet-i İsrâk*" ve "*Elvâh-ı İmâdiyye*" eserlerinde değindiği, "keşfi bilgiye muhatap olması", "kendisine ilham edilmiş olması", "Allah tarafından görevlendirilmişliği"²⁹ gibi o devrin ilim anlayışında çokça yer verilen anlayışı yansıtmaması sapkın bir yöneliş olarak değerlendirilmiştir. Halbuki bu tür beyan tercihleri daha sonraki çağlarda da muteber kabul edilmiş ve pek çok âlimin eserlerinde de yer almıştır. Ancak onun bu tarz cümlelerinin son derece radikal bir çerçevede yorumlanarak nübüvvet iddiası şeklinde algılanmış olması bizi bu olaya ilişkin başka araştırmalara sevk etmektedir. Kaldı ki yukarıda ifade etmeye çalıştığımız şekilde onun batini nübüvvetine dair düşünce taşıdığı suçlamalarına yer verdiği ifadeler ile Hz. Peygamber'e olan bağlılığını, onun son peygamber oluşunu, kendisinin ise bir "hakîm-i müteellih" olduğunu ve bu unvan ile peygamberliğin farklı şeyler olduğunu ortaya koyduğu ifadeler de aynı kitaplarda yer almaktadır.

27 Kaya, "İsrakiyye", *DİA*, XXIII, 437.

28 Bkz. Sühreverdî, *Hikmetü'l-İsrâk*, II, 248, 260; amlf, *Kelimetü't-Tasavvuf*, s. 94; amlf, *Lemehât*, s. 174-177; amlf, *Elvâhu'l-İmâdiyye*, s. 2, 19-20.

29 Sühreverdî, *Kelimetü't-Tasavvuf*, s. 94.

Yukarıdaki değerlendirmelere bağlı olarak ifade edebiliriz ki, Sühreverdî'ye göre nübüvvet verilen kimseler, seçkin insanlar olup onlar bu sorumluluğa layık olmak için nefislerini temizlemişlerdir. O, kendisiyle birlikte diğer düşünürlerin bu konudaki görüşlerinin şöyle olduğunu ifade eder: “*Filozoflar, Peygamberlerin (as) âlemin nizamını düzeltmek için ve insanlara ahireti düşündürmek için yerinde olarak (bi'l-hakk) gönderildiklerine inanırlar. İnsanların yarısından gayrısı dünya halleri içinde olup ahiretten gafildirler. Onlar için mazbut bir koruyucu gerekir. Nefsi yüksek olan bu şahsın nefsinin yüksekliğiyle zamanında başkasının muktedir olmadığı şeye güç yetiren bir alim olması gerekir. Zira nefis, yüce olduğunda ve kuvveleri kuvvetli olduğunda, bu âlemde çok büyük bir etki yapar. Çünkü o, Kutsal Rûh'la birleşir ve O'ndan ilimleri alır ve oradan etki özelliğine sahip nûrânî bir güç kazanır; tıpkı ateşe yaklaştırıldığında ateşten nûrânî bir şekil ve yakma özelliğini kazanan kızgın demir gibi. Bu mertebe, derecelerinin en yüksek olması sebebiyle Peygamberler ve velilere tahsis olunmuştur. Peygamberler, velilerin ötesinde, halkı islah etmek ve Peygamberliği yerine getirmekle görevlidirler.*”³⁰ Görüldüğü gibi o, buradaki ifadelerinde kendi gibi hakîm-i müteellihlerle peygamberlerin arasındaki farka da dikkat çeker ve peygamberlerin yüce kişiliklerine atıfta bulunur.

Sühreverdî, peygamberlerin mucize göstermelerini de kabul eder ve Hz. Muhammed'i son peygamber; İslâm'ı da en olgun din olarak görür. Allah'ın insanların dini ve dünyevi işlerini düzenlemelerine yardımcı olmak için aralarından bir peygamber seçip göndermesini akla aykırı bulmaz.³¹ Bütün bunlara dayanarak ifade edebiliriz ki, nübüvvetle ilgili görüşlerinde onu ifrat veya tefrit noktasında nitelenmek doğru olmaz. O da orta yolu benimseyen bir görüşe sahiptir.

Sonuç

İslam düşüncesinde irfani bir yaklaşımla felsefi düşüncelerini örgüleyen Sühreverdî, zamanın siyasal ve kültürel koşullarının tahammülsüzlüğünden kaynaklanan çeşitli ithamlara maruz kalmıştır. Bunlardan biri de onun nübüvvetle ilişkin İslam akaidiyle çelişen görüşlere sahip olduğu yönündeki iddialardır. Yaptığımız inceleme eşliğinde, düşünürün mevcut eserlerinde, risalete dair aykırı düşüncelerin tespiti bir yana, nübüvvetle ilgili, hem genel anlamda nübüvvetin imkânı hem de özel anlamda Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi ve son peygamber oluşuna dair açık ifadelerin yer aldığını belirtmeliyiz. Sühreverdî'nin düşüncelerini keşf ve ilham ile temellendirmesini bağlamındaki yaklaşımlarının, aşırı yorumlardan kaynaklanan menfi bir algıya dönüştü-

³⁰ Sühreverdî, “*Filozofların İnançları*”, s. 211.

³¹ Çubukçu, “*Sühreverdî ve İsrâkiye Felsefesi*”, XVI, 186-7.

rülmesinin hem düşünür hem de eserlerinden uzun zaman el çekilmesine sebep olarak bu konudaki hakikatin de ortaya çıkmasına mani olduğu kanaatini taşımaktayız. Siyasi mülahazalar bir tarafa bırakılarak değerlendirildiğinde düşünürün eserleri üzerinde gerçekleştirilecek incelemelerin, bu özgün Doğulu filozofun kendisini ifade ettiği “ilahi bir bilge” olmaktan öte iddiasının bulunmadığı görülecektir.

Kaynakça

- Akçay, Mustafa, “Bir Kelam Problemi Olarak Nübüvvetin İmkânı” SÜİFD:, 3/2001.
- Alper, Hülya, “İbn Sinâ ve Bâkîllânî Örneğinde İslâm Filozofları ile Kelâmcıların Nübüvvet Anlayışının Kur’ânî Perspektifle Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005/1, sayı: 28.
- Alper, Ö. Mahir, “İslam Felsefesinin Mahiyeti ve ‘İslam Felsefesi’ Tabirinin Kullanımı”, İslam Felsefesi Tarihi I(içinde), Grafiker, Ankara 2012.
- Bekiryazıcı, Eyup, “Filozof Sühreverdî’nin İdamı Üzerine Bir Araştırma”, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi, sayı 6, Oş-Kırgızistan 2004, ss. 75-84.
- Bulut, Halil İbrahim, “İbn Rüşd’ün Mucize Anlayışı”, İbn Rüşd (içinde), Sivas 2009, II/365-369.
- Câbirî, Muhammed Abid, Arap-İslam Aklının Oluşumu, çev., İbrahim Akbaba, Kitabevi, İstanbul 2000.
- Corbin Henry, İslam Felsefesi Tarihi 2, Çev., Ahmet Arslan İletişim, İstanbul 2000.
- Çetinkaya, Bayram Ali, İhvan-ı Safa’nın Dini ve İdeolojik Söylemi, Elis, Ankara.
- Çubukçu, İbrahim Agah, “Sühreverdî ve İsrâkiye Felsefesi”, AÜİF. Dergisi, Ankara 1970.
- Erdoğan, İsmail “İslam Filozoflarına Göre Nübüvvet ve Mucize”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1996, sayı: 1.
- İzmirli, İsmail Hakkı, İslam Felsefesi Tarihi, Ötüken, İstanbul, 2008.
- Karaman Hüseyin, “Ebû Bekr er-Razi’nin Mülhidliği Bir Gerçeklik mi, Yoksa Tarihsel Bir Yanılgı mı?” Ekev Akademi Dergisi, yıl 6, sy.11, s. 107-123.
- Karaman Hüseyin, Ebû Bekr er-Râzî’nin Ahlak Felsefesi, İz Yay., İstanbul, 2004.
- Kaya, Mahmut, “İsrâkiyye” md., DİA, XXIII, 437.
- Korkut, Şenol, “Meşşai Felsefenin Kurucu Filozofu: Farabi” İslam Felsefesi Tarihi I (içinde), Grafiker, Ankara 2012.
- Küküç, Abdurrahman, Tümer, Günay, Küçük, Mehmet A., Dinler Tarihi, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.
- Kutluer, İlhan, Yitirilmiş Hikmeti Ararken, İz Yay. İstanbul, 2011.
- Sühreverdî, Şihabuddin, Yahya b. Habeş b. Emirek, Kelimetüt-Tasavvuf, Three Treatises (İçinde), ed. Najaf-Gholi Habibi, Tahran 1977.

- _____, “Filozofların İnançları (İtikadu’l-Hükema)”, çev. İsmail Yakıt, Felsefe Ar-
kivi, Ebedîyat Fakültesi Basımevi, sayı: 26, İstanbul 1987.
- _____, Elvah-ı İmadiyye, Mecmuatu Musannefati Şeyhi’l-İşrâk (içinde), ed. Sey-
yid Hüseyin Nasr, III. cilt, Tahran 1993, ss. 109-196.
- _____, Heyakilu’n-Nur, Mecmuatu Musannefati Şeyhi’l-İşrâk (içinde), ed. Sey-
yid Hüseyin Nasr, III. cilt, Tahran 1993, ss. 83-108.
- _____, Hikmetu’l-İşrâk, Mecmuatu Musannefati Şeyhi’l-İşrâk (içinde), ed. Hen-
ry Corbin, II. cilt, Tahran 1993, s. 1-260.
- _____, Kitabu’l-Meşari ve’l-Mutarahat, Mecmuatu Musannefati Şeyhi’l-İşrâk
(içinde), ed. Henry Corbin, I. cilt, Tahran 1993, ss. 193-505.
- _____, Kitabü’t-Telvihâti’l-Levhiyye ve’l-Arşıyye, Mecmuatu Musannefati Şeyhi’l-
İşrâk (içinde), ed. Henry Corbin, I. cilt, Tahran 1993, ss. 1-121.
- _____, Pertevnâme, Mecmuatu Musannefati Şeyhi’l-İşrâk (içinde), ed. Seyyid
Hüseyin Nasr, III. cilt, Tahran 1993, ss. 1-75.
- _____, Risale fi İtikati’l-Hukema, Mecmuatu Musannefati Şeyhi’l-İşrâk (içinde),
ed. Henry Corbin, II. cilt, Tahran 1993, s. 261-273.
- _____, Safir-i Simurg, Mecmuatu Musannefati Şeyhi’l-İşrâk (içinde), ed. Seyyid
Hüseyin Nasr, III. cilt, Tahran 1993, ss. 313-332.
- Şahin, Hasan, İslâm Felsefesi Tarihi Dersleri, Ankara 2000.
- Şehristani, Muhammed b. Abdi’l-Kerim, el-Milel ve’n-Nihal, Daru’l-Kütübu’l-İlmiyye,
Beyrut 1992.
- Şehristani, Milel ve Nihal, çev. Mustafa Öz, Litera Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Yavuz, Yunus Şevki, “Nübüvvet” md., DİA, XXXIII, İstanbul.
- Şemseddin eş-Şehrezûrî, Tarihu’l-Hukema Nüzhetü’l-Ervah ve Ravzatu’l-Efrâh,
Cem’iyyetu’d-Da’veti’l-İslamiyyeti’l-Alemiyye, Trablus 1988.